

دانشگاه یزد
دانشکدهٔ زبان و ادبیات
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
زبان و ادبیات فارسی

نقد زیباشناسانهٔ دیوان بابا افضل کاشانی

استاد راهنما:
دکتر کاظم مهتدیانی

استاد مشاور:
دکتر مرتضی فلاح

پژوهش و نگارش:
علی اکبر تلاج

مهر ۱۳۹۲

تقدیم نامہ

تقدیم بہ خانواده عزیز و مہربانم

آنانکہ ہر سال نگاہ معصومشان را بدرقہ راہم می کردند

عزیزانی کہ با تامل سختی ہای انکار ناپذیر زندگی، بیچگاہ خم بہ ابرو نیاوردہ، لخطہ اسی گرہ غم و غصہ بر پیشانی شان ندیدم.

مہربانانی کہ نام و یادشان در تمام لخطات دانش آموختگی، قوت قلب و آرام بخش دلم بود.

سپاس نامه

اینک که به عنایت خاصّ خداوند، نگارش این رساله به انجام رسیده بر خویشتن تکلیف می‌دانم تا به موجب حدیث «مَنْ لَمْ يَشْكُرْ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرْ الْخَالِقَ» و به پاس آن همه زحمت و حمایت های علمی از مجموع عزیزان بهتر از جان، که بر سبیل تبرّع و بی هیچ چشم داشتی از این حقیر، دریغ نداشته اند، کمال امتنان را داشته باشم.

سپاس و تقدیر خاصّ و ویژه از استاد فرزانه، جناب آقای دکتر کاظم مهتدیانی استاد راهنمای این رساله، که از شروع تا پایان تدوین این پژوهش به سعۀ صدر و سعۀ مشرب بنده را راهنما بوده و با گشاده رویی و حسن خُلق همیشگی، پاسخگوی سؤالاتم بوده اند و در این مدت، پی در پی اندیشه ناساز بنده را به مضراب دانش خود نواخته و آن را کوک کرده اند.

همچنین سپاس و تقدیر از ادیب فرهیخته، جناب آقای دکتر مرتضی فلاح که زحمت و سختی های مشاوره این پژوهش را متقبل شدند و گاه و بی گاه با طرح سؤالاتی که نشان از ضعف علمی بنده داشته است، حقیر را دستگیری کرده و مرهون الطاف بی شمار خود، داشته اند.

و سپاس و تشکر خالصانه خود را به محضر استادان معزز و معظم دانشکده زبان و ادبیات فارسی؛ استاد فرهیخته و فرزانه، جناب آقای دکتر یدالله جلالی پندری که دلوپسی های مداوم از به موقع انجام پذیرفتن کارها در طول مدیریت ایشان قابل ستایش و تحسین بوده و هست، ریاست محترم دانشکده زبان و ادبیات؛ جناب آقای دکتر مهدی ملک ثابت، مدیریت محترم گروه زبان و ادبیات فارسی؛ جناب آقای دکتر محمد رضا نجاریان و دیگر استادان بزرگوار گروه زبان و ادبیات فارسی؛ جناب آقای دکتر سید محمود الهام بخش، جناب آقای دکتر محمد حسین دهقانی فیروزآبادی، جناب آقای دکتر علی اصغر پهلوان حسینی، جناب آقای دکتر مجید پویان که توفیق و سعادت تلمذ مکتب پر فیض و عشق ایشان را داشته و به لطف پروردگار یکتا از بوستان معرفت هر کدام، خوشه ای چیده ام، با زبانی الکن و قاصر، ابراز می نمایم.

و با تشکر فراوان از سرکار خانم مطهری نیا و سرکار خانم صابر که از آغاز تحصیل تا پایان، در تمام مراحل امور اداری با مراجعه به ایشان، راهنمایی خود را دریغ نداشته و با ادبی در خور، پاسخگوی سؤالات اینجانب بوده اند.

یکی از دشواری‌هایی که در این زمان همواره برای هر دانشور و پژوهنده ایرانی پیش می‌آید و خار راه کسانی است که این راه را برمی‌گزینند اندک دانی ما از احوال و سیر بزرگان علم و ادب ماست؛ که سرافرازی ما در محافل علمی بیشتر از ناحیه ایشان است و اگر هنوز پس از این همه درد های ناهموار بر خویشتن می‌توانیم بالید، از پرتو آثاری است که ایشان از خود بر جا نهاده‌اند. گاهی فرصت مغتنمی پیش می‌آید با آثار یک تن از این مردان بزرگ، برمی‌خوریم که درهای حکمت و بینش را بر ما می‌گشاید و پرتوی از بینش و معرفت را بر ما می‌تاباند و طفل اندیشه ما را به شیوایی‌های کلام آراسته به مضامین علم و معرفت آشنا می‌سازد. یک تن از این بزرگان سرزمین ما خواجه حکیم افضل الدین مرقی کاشانی است.

بابا افضل از حکیمان و شاعران برجسته و بزرگ سده ششم و آغاز سده هفتم است که خوش بختانه چند کتاب و رساله حکمی - فلسفی به زبان فارسی از او بر جای مانده است. بیشتر نوشته‌های او در کتابی کلان با عنوان «مصنفا ت بابا افضل» با کوشش ستودنی استادان بزرگوار، مجتبی مینوی و یحیی مهدوی، آراسته و ویراسته شده و در دسترس دوستداران عرفان و ادب نهاده شده است.

از همین نوشته‌ها که آینه پاره‌ای از فضل و فضیلت‌های بابا افضل‌اند، آشکارا بر می‌آید که بابا حکیمی است که افزون بر توانایی شگرف در حکمت ارسطویی با حکمت افلاطونی، نیز با آموزه‌ها و آزمون‌های عرفانی آشنایی چشمگیر و احاطه بسزایی داشته است و بر پایه همین چندسویگی است که می‌سزد خود او را حکیمی عارف بدانیم و فلسفه او را فلسفه‌ای عرفانی بشماریم. با آنکه دو سده پیش از بابا افضل، بزرگان و برجستگانی چون ناصر خسرو و ابوریحان راه فارسی‌نویسی را گشوده بودند و برخی از نوشته‌های فلسفی و علمی خویش را به فارسی نوشته بودند، هنوز هم بیشتر عالمان و حکیمان که با درس خواندگان سر و کار داشتند نوشته‌های

خویش را نوعاً به زبان عربی می نوشتند و فارسی نویسی بیشتر وجهه همت صوفیان و قصه پردازان بود که بیشتر با مردم کم سواد و درس ناخوانده بازار و برزن سر و کار داشتند.

کم بودند حکیمان و عالمانی چون بابا افضل که فارسی را پاس دارند و فلسفه و حکمت و منطق را به فارسی بنویسند. گفتنی است گروه دیگری که در آن روزگاران، پارسی را پاس می داشتند و کتاب ها و نوشته های خویش را به فارسی می نوشتند، اسماعیلیان بودند که روی کار آوردن حکومتی ایرانی در کشوری «مستقل» یکی از بنیادهای باور سیاسی آنان بود و پیداست که رهایی و استقلال سیاسی با استقلال زبانی چه مایه در پیوند است. بر این پایه، احتمال اسماعیلی بودن بابا افضل که برخی پژوهشگران گمان زده اند^۱ نیرو می گیرد.

باری، بابا افضل نوشته های خویش را به پارسی روشن و رسا می نوشت، آن هم در روزگاری که فارسی نویسی از سیرت و سرشت نخستین و مادری خویش بسیار دور افتاده بود و نوشته های فنی سرشار از تکلف و تصنع و عرب زدگی، رونق یافته بود. آری، در همین روزگاران بود که کتاب هایی چون مرزبان نامه، سندبادنامه، روضه العقول، راحه الارواح و... نوشته شد، کتاب هایی که از نمونه های برجسته دشوارنویسی و بیمارنویسی هستند.

در چنین روز و روزگاری، بابا افضل کاشانی کتاب های خویش را به فارسی نوشت، آن هم به فارسی چنان روشن و رسا که هنوز نیز خواننده اهل درد و آشنا به درک و دریافت آن ها کمتر در فهم متن، با دشواری روبرو می شود. او برخلاف بسیاری از نویسندگان هم روزگار خویش، از افراط و تفریط ها و تکلف و تصنع هایی که زبان را بیمار و آفت زده می کند و از رسایی و روشنی می اندازد، پرهیز کرد.

البته بابا افضل هرچند فارسی نویس است، سره نویس نیست و از واژه های عربی، بخوبی و به جا و فراوان بهره گرفته است؛ از دیگر سو، عرب زده نیست تا فضل فروشانه نوشته های خویش را از انبوه واژه های عربی بویژه واژه های کم کاربرد و ناآشنا، بینبارد و از رسایی و روشنی بیندازد؛

از سوی دیگر، صنعت گرا نیز نیست تا هنرنمایی و خودآرایی کند و خواننده های خویش را به پستی و بلندی های تصنع و تکلف بیندازد و نوشته های خویش را دشوار و دیرپاب سازد. تدوین فرهنگ تاریخی عروض شعر فارسی به نحوی که بتوان زمان آغاز به کار رفتن یک وزن و سپس میزان کاربرد آن در ادوار بعدی و تعیین بسامد و ترسیم فراز و نشیب موجود در تداول هر یک از اوزان عروضی را به دقت تمام تعیین کرد، امروزه خصوصاً با توجه به وجود چاپ های منقح از دیوان ها و منظومه های شعر فارسی، امری بسیار ضروری و مفید به نظر می رسد، خاصه از آن جهت که جای چنین فرهنگی البته با ویژگی های مذکور فوق در حوزه پژوهش ها و منابع موجود خالی است. بدیهی است اولین قدم در راه تدوین چنین فرهنگی، بررسی یک به یک دیوان های شعر فارسی موجود و استخراج نتایج آن به عنوان مواد و عناصر اولیه و اساسی مورد نیاز است. این رساله، پاسخی است به این نیاز ضروری که در آن، دیوان اشعار بابا افضل را از جهت زیباشناسی بررسی کرده ایم. همچنین در این پژوهش، در عین بررسی بسامد محور و اوزان عروضی اشعار بابا افضل، اقسام ردیف و قافیه و حروف روی و صنایع بدیعی و بیانی در اشعار او نیز مورد دقت، احصا و طبقه بندی قرار گرفته و نتایج حاصل ارائه شده است.

هدف از انتخاب این موضوع این بود که در دوره کارشناسی در کتاب تاریخ و ادبیات با افضل الدین کاشانی و آثار وی آشنا و به دلیل علاقه فراوانی که به نقد و تحلیل داشته در دوره کارشناسی ارشد اولین موضوعی که برای انتخاب رساله و کار پژوهشی نظر اینجانب را به خود جلب کرد، آثار و دیوان بابا افضل کاشانی بود که پس از مشورت با استاد راهنما موضوع انتخابی خود را با عنوان «نقد زیباشناسانه دیوان بابا افضل کاشانی» به گروه زبان و ادبیات فارسی ارائه و خوشبختانه پذیرفته شد و از آن به بعد کار نقد و بررسی و نگارش پایانامه شروع گردید.

و در پایان خدا را شاکرم که این توفیق را نصیب بنده نمود تا بتوانم گوشه هایی از زوایای تاریک زندگی افضل الدین کاشانی را به همراه زیبایی ها و صنایع ادبی و بدیعی و اوزان عروضی را شناسایی و احصا و طبقه بندی کنم و برای استفاده اهل ادب و عرفان به نگارش درآورم.

چکیده:

حکیم افضل الدین محمد مرقی کاشانی از برگزیدگان فلاسفه، علماء، حکماء، عرفا، و شعرای روزگار مغول، در قرن هفتم هجری قمری، صاحب آثار فراوانی به نثر و نظم فارسی، از بزرگترین رباعی سرایان قرن هفتم و یکی از ارکان شعر فارسی به شمار می رود. وی علاوه بر حکمت و فلسفه، در ادب فارسی نیز جایگاه و پایگاه ویژه ای دارد و در کنار سبک ویژه خویش در نثر فارسی و قرار دادن و جایگزین کردن اصطلاحات فارسی به جای پاره ای از اصطلاحات عربی، فلسفی و حکمی، اشعار و بویژه رباعیات فلسفی- حکمی و عرفانی قابل توجهی از خود بر جای نهاده است و دور از حقیقت نیست که برخی از محققان، او را از بزرگترین شاعران در میان حکمای مسلمان و یکی از دو یا سه تن از برجسته ترین رباعی سرایان زبان فارسی به شمار آورده اند.

در این پژوهش که تحت عنوان «نقد زیباشناسانه دیوان اشعار افضل الدین کاشانی» به انجام رسیده، ضمن بررسی و تحلیل اطلاعات مربوط به زندگی و اندیشه های باباافضل کاشانی و رفع شبهاتی از زندگی وی، به بررسی موارد عمده و برجسته کاربرد های زبانی و سرانجام کیفیت ظهور عناصر زیباشناسانه در دیوان این ادیب بزرگ پرداخته شده است. باباافضل کاشانی از جمله شاعران رباعی سرایی است که در سرودن اشعارش، از کلمه گرفته تا مصراع و از بیت تا رباعی، غزل، قصیده و قطعه، به تجانس و تناسب لفظی و وزنی و موسیقایی اشعار خویش نظر داشته و می کوشد تا نوعی هم سویی و قرابت میان اندیشه و احساس خود و ذهن و زبان خواننده ایجاد کند و زیبایی این بخش از اشعارش را بخوبی ظاهر نماید.

در ادامه نیز به بررسی ابیات دیوان باباافضل کاشانی از چهار منظر موسیقی درونی، موسیقی معنایی، موسیقی کناری و موسیقی بیرونی و نیز بیان (صور خیال) پرداخته شده است. در مبحث موسیقی درونی و معنایی که به بررسی آرایه های بدیعی اختصاص دارد همه صنایع بدیعی مورد بررسی قرار گرفته شده است و به منظور روشن شدن مطلب به ذکر چند مثال بسنده گردیده است.

در مبحث موسیقی کناری و موسیقی بیرونی، در عین بررسی بسامد بحور و اوزان عروضی اشعار باباافضل، اقسام ردیف و قافیه و حروف روی در اشعار او نیز مورد شناسایی و احصا و طبقه بندی شده و نتایج حاصل ارائه گردیده است.

از صنایع ادبی بدیعی لفظی و معنوی، آنچه در دیوان اشعار افضل الدین کاشانی چهره ای بارز دارد، جناس و انواع آن، تضاد و ایهام و در حوزه بیان، استفاده از تشبیه و انواع مجاز بر دیگر آرایه ها غلبه دارد.

کلمات کلیدی: شعر فارسی قرن هفتم، بابا افضل کاشانی، نقد زیباشناسانه، بلاغت، صورخیال، شعر رباعی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	فصل اوّل - مبادی تحقیق
۲.....	۱-۱- تعریف موضوع (تعریف مسأله، هدف از اجرا و کاربرد نتایج تحقیق).....
۳.....	۲-۱- سابقه تحقیق
۴.....	۳-۱- کلمات کلیدی
۵.....	۴-۱- سؤالات پژوهشی
۷.....	فصل دوم - زندگی نامه افضل الدین کاشانی
۱۰.....	۱-۲- ولادت و رحلت
۱۶.....	۲-۲- رفع شبهه هایی از زندگی افضل الدین کاشانی
۲۴.....	۳-۲- نقش آثار بابا افضل در آشکار ساختن زندگی وی
۲۷.....	۴-۲- ۱- حبسیه یا زندان نامه چیست؟
۲۷.....	۲-۴-۲- محتویات حبسیه
۲۸.....	۳-۴-۲- قالب و حجم حبسیه ها
۲۸.....	۴-۴-۲- حبس بابا افضل کاشانی
۳۲.....	۵-۴-۲- اتهام بابا افضل کاشانی
۳۲.....	۵-۲- آثار بابا افضل کاشانی
۳۶.....	۶-۲- شعر فارسی بابا افضل کاشانی
۳۷.....	۷-۲- افکار بابا افضل کاشانی
۴۲.....	۸-۲- قالب های شعری رایج در دیوان اشعار افضل الدین کاشانی
۴۲.....	۹-۲- قالب رباعی
۴۴.....	۱۰-۲- منشأ پیدایش رباعی و چگونگی وزن آن

۴۵	۱۱-۲- وزن رباعی
۴۸	۱۲-۲- بررسی اجمالی سیر رباعی
۵۰	۱۳-۲- رباعی سرایان
۵۲	۱۴-۲- ویژگی های رباعی
۵۳	۱۵-۲- سابقه رباعی
۵۴	۱۶-۲- محبوبیت رباعی در ایران
۵۷	۱۷-۲- اندیشه در پیکره رباعی
۵۷	۱۸-۲- انواع رباعی
۵۸	۱-۱۸-۲- رباعیات فلسفی
۵۹	۲-۱۸-۲- رباعیات اندرزی و اخلاقی
۶۱	۳-۱۸-۲- رباعیات عاشقانه
۶۳	۴-۱۸-۲- رباعیات عارفانه
۶۵	۱۹-۲- غزل
۶۵	۱-۱۹-۲- غزل و مفاهیم لغوی آن
۶۶	۲-۱۹-۲- غزل و مفهوم اصطلاحی آن
۶۷	۲۰-۲- قصیده
۶۸	۱-۲۰-۲- ارکان قصیده
۶۸	۲-۲۰-۲- مطلع (حسن مطلع)
۶۸	۳-۲۰-۲- تشبیب (تسبیب، تغزل)
۶۹	۴-۲۰-۲- تخلص (بیت مخلص)
۶۹	۵-۲۰-۲- تجدید مطلع
۷۰	۶-۲۰-۲- تنه اصلی قصیده
۷۰	۷-۲۰-۲- شریطه و دعا
۷۱	۸-۲۰-۲- مقطع قصیده (حسن ختام یا حسن مقطع)

- ۲۱-۲ - قطعه ۷۱
- پی نوشت های فصل دوم ۷۳
- فصل سوم - جایگاه شعر و شاعری در قرن هفتم ۷۶**
- ۱-۳ - اوضاع اجتماعی فرهنگی سیاسی ایران در قرن هفتم ۷۷
- ۲-۳ - شعر چیست؟ ۸۰
- ۳-۳ - علم و ادب و شاعری در عصر مغول ۸۳
- ۴-۳ - شعر از قرن ششم الی قرن هفتم ۸۷
- ۵-۳ - شاعران مهم این دوره ی طولانی عبارت اند از ۸۷
- ۶-۳ - انواع شعر های رایج در قرن هفتم ۸۸
- ۱-۶-۳ - منظومه های عرفانی ۸۸
- ۲-۶-۳ - اشعار دینی در دوره مغول ۸۹
- ۳-۶-۳ - سرودن ساقی نامه ۹۱
- ۴-۶-۳ - ماده تاریخ ۹۲
- ۵-۶-۳ - غزل ۹۳
- ۶-۶-۳ - منظومه های حماسی ۹۵
- ۷-۶-۳ - داستان سرایی ۹۶
- ۸-۶-۳ - شعر انتقادی ۹۶
- ۹-۶-۳ - شعرهای مصنوع ۹۷
- ۱۰-۶-۳ - بدبینی ۹۸
- ۷-۳ - شاعران پارسی گوی قرن هفتم ۹۸
- ۸-۳ - سبک عراقی ۹۹
- ۹-۳ - ویژگی های شعر سبک عراقی ۱۰۱
- أ) تازگی زبان شعری سبک عراقی ۱۰۲
- ب) واژه های عربی در شعر سبک عراقی ۱۰۳

- ج) افزایش واژه های ترکی در قرن هفتم و هشتم ۱۰۴
- د) فصاحت و لطافت شعر در دوره مغول ۱۰۴
- ه) محتوای قصیده در شعر شاعران سبک عراقی ۱۰۷
- و) جایگزینی غزل به جای قصیده ۱۰۸
- ۱۰-۳- سبک شناسی آثار منثور و منظوم باباافضل کاشانی ۱۱۰
- ۱۱-۳- برخی از ویژگیهای زبانی نوشته های باباافضل در دو سطح لغوی و صرفی ۱۱۱
- ۱۱-۳-۱- در سطح لغوی ۱۱۱
- أ) لغات کم کاربرد در این دوره ۱۱۲
- ب) ترکیب های کم کاربرد ۱۱۲
- ج) واژه های فریبنده ۱۱۳
- د) شکل کهن یا گویشی واژه ها ۱۱۴
- ۱۱-۳-۲- سطح صرفی ۱۱۵
- أ) ترکیب های زیبا ۱۱۵
- ب) از ترکیب اسم و صفت ۱۱۵
- ج) از ترکیب اسم و پسوند ۱۱۵
- د) از ترکیب صفت مفعولی ۱۱۵
- و) از ترکیب دو اسم ۱۱۵
- ه) از ترکیب صفت فاعلی مرکب مرخم ۱۱۵
- ۱۲-۳- کاربرد «ب» صفت ساز در آثار باباافضل کاشانی ۱۱۶
- ۱۳-۳- ترکیب های عطفی ۱۱۷
- أ) هردو فارسی ۱۱۷
- ب) عربی و فارسی ۱۱۸
- ج) فارسی و عربی ۱۱۸
- ۱۴-۳- مختصات فکری سبک عراقی ۱۱۸

۱۲۰	پی نوشت های فصل سوم
۱۲۳	فصل چهارم - موسیقی شعر، بدیع، نقد و انواع آن
۱۲۴	۱-۴- تعریف نقد
۱۲۵	۲-۴- ارزش و فایده نقد
۱۲۶	۳-۴- انواع نقد
۱۲۷	۱-۳-۴- نقد لغوی
۱۲۷	۲-۳-۴- نقد فنی
۱۲۷	۳-۳-۴- نقد اخلاقی
۱۲۸	۴-۳-۴- نقد اجتماعی
۱۲۸	۵-۳-۴- نقد تاریخی
۱۲۸	۶-۳-۴- نقد روانشناسی
۱۲۹	۷-۳-۴- نقد زیباشناسی
۱۳۰	۴-۴- زیبایی شناسی
۱۳۳	۵-۴- زیبایی شناسی شعر
۱۳۵	۶-۴- شروع نقد ادبی در ایران
۱۳۷	۷-۴- موسیقی شعر
۱۳۸	۸-۴- پیوند موسیقی و شعر
۱۴۴	۹-۴- بدیع
۱۴۹	پی نوشت های فصل چهارم
۱۵۲	فصل پنجم - موسیقی بیرونی
۱۵۳	موسیقی بیرونی یا وزن
۱۵۴	وزن و منشأ آن
۱۵۵	تحوّل وزن در حوزه ادب فارسی
۱۵۶	وزن

۱- نسبت هجاهای کوتاه نسبت به بلند	۱۵۸
۲- ترتیب قرار گرفتن هجاهای کوتاه و بلند	۱۶۰
۳- اوزان عربی و نقش آن ها در موسیقی شعر	۱۶۳
پیوند وزن و معنا	۱۶۴
تأثیر وزن و روحیات شاعر	۱۶۵
تأثیر اوزان دوری بر موسیقی شعر	۱۶۶
اوزان خیزابی	۱۶۷
اوزان جویباری	۱۶۸
اوزان شفاف و کدر	۱۶۹
اوزان دیوان بابا افضل کاشانی	۱۷۱
بسآمد بحور و اوزان دیوان بابا افضل کاشانی	۱۷۵
اختیارات شاعری در دیوان بابا افضل کاشانی	۱۸۳
پی نوشت های فصل پنجم	۱۹۰
فصل ششم - موسیقی کناری	۱۹۴
موسیقی کناری یا قافیه	۱۹۵
۱-۶- بررسی قافیه در دیوان اشعار بابا افضل	۱۹۵
۲-۶- تعریف قافیه	۱۹۶
۳-۶- واژگان قافیه	۱۹۸
۴-۶- قافیۀ میانی	۱۹۹
۵-۶- تأثیر واج ها بر واژه های قافیه	۲۰۱
۶-۶- مشکلات و عیوب قافیه	۲۰۲
۱-۶-۶- تکرار قافیه	۲۰۲
۲-۶-۶- آوردن کلمات عربی در جایگاه قافیه	۲۰۴
۳-۶-۶- عیب اقوا	۲۰۶

- ۲۰۷ ۴-۶-۶- عیب اکفا
- ۲۰۷ ۵-۶-۶- عیب ایطا
- ۲۱۰ ۷-۶- انواع قافیه در دیوان باباافضل کاشانی
- ۲۱۱ الف) قافیۀ مقید
- ۲۱۱ ب) قافیۀ مطلق
- ۲۱۱ ۸-۶- اقسام قافیۀ مطلق در دیوان فضل‌الدین کاشانی
- ۲۱۲ الف) قافیۀ مطلق مجرد
- ۲۱۲ ب) قافیۀ مطلق به قید
- ۲۱۳ ج) قافیۀ مطلق به حرف دخیل
- ۲۱۳ د) قافیۀ مطلق به ردیف اصلی
- ۲۱۳ ۹-۶- اقسام قافیۀ مقید در دیوان باباافضل کاشانی
- ۲۱۴ الف) قافیۀ مقید مجرد
- ۲۱۴ ب) قافیۀ مقید به الف تأسیس
- ۲۱۴ ج) قافیۀ مقید به حرف دخیل با رعایت همسانی حرف دخیل
- ۲۱۴ د) قافیۀ مقید به حرف دخیل با عدم رعایت همسانی حرف دخیل
- ۲۱۴ هـ) قافیۀ مقید به ردیف اصلی
- ۲۱۵ و) قافیۀ مقید به ردیف مرکب
- ۲۱۵ ز) قافیۀ مقید به قید
- ۲۱۵ ۱۰-۶- قافیۀ محجوب
- ۲۱۶ ۱۱-۶- تجنیس
- ۲۱۶ ۱-۱۱-۶- جناس زائد
- ۲۱۷ ۲-۱۱-۶- جناس تام
- ۲۱۸ ۳-۱۱-۶- جناس مضارع
- ۲۱۸ ۴-۱۱-۶- جناس مرکب مرفوع

- ۲۱۸ ۶-۱۱-۵- جناس لاحق
- ۲۱۹ ۶-۱۱-۶- جناس قلب
- ۲۱۹ ۶-۱۱-۷- جناس مُطَرَّف
- ۲۱۹ ۶-۱۲- قافیة معموله
- ۲۲۰ ۶-۱۳- ذوقافیتین
- ۲۲۲ ۶-۱۴- بررسی ردیف در دیوان بابا افضل کاشانی
- ۲۲۲ تعریف ردیف
- ۲۲۴ ۶-۱۶- اقسام ردیف از حیث چند کلمه ای بودن
- ۲۲۴ ۶-۱۶-۱- ردیف یک کلمه ای
- ۲۲۴ ۶-۱۶-۲- ردیف دو کلمه ای
- ۲۲۴ ۶-۱۶-۳- ردیف سه کلمه ای
- ۲۲۵ ۶-۱۶-۴- ردیف چهار کلمه ای
- ۲۲۵ ۶-۱۶-۵- ردیف پنج کلمه ای
- ۲۲۵ ۶-۱۷- ردیف و انواع آن در دیوان افضل الدین کاشانی
- ۲۲۶ ۶-۱۷-۱- ردیف اسمی
- ۲۲۶ ۶-۱۷-۲- ردیف حرفی
- ۲۲۷ ۶-۱۷-۳- ردیف فعلی
- ۲۲۸ (أ) ردیف فعل ربطی
- ۲۲۸ (ب) ردیف فعل تام
- ۲۲۸ ۶-۱۷-۴- ردیف ترکیبی و جمله ای
- ۲۲۹ ۶-۱۷-۵- ردیف ضمیر
- ۲۲۹ (أ) ردیف؛ ضمیر شخصی
- ۲۲۹ (ب) ردیف؛ ضمیر مشترک
- ۲۲۹ (د) ردیف؛ فعلی

- ۲۲۹ ۶-۱۷-۶- ردیف از نظر ساختمان
- ۲۳۰ (أ) ردیف؛ فعل ساده
- ۲۳۰ (ب) ردیف؛ فعل پیشوندی
- ۲۳۰ (ج) ردیف؛ فعل مرکب
- ۲۳۰ ۶-۱۷-۷- از نظر زمان ماضی
- ۲۳۰ (أ) ماضی مطلق یا ساده
- ۲۳۰ (ب) ماضی استمراری
- ۲۳۱ (ج) ماضی نقلی
- ۲۳۱ (د) ماضی التزامی
- ۲۳۱ (و) مضارع اخباری
- ۲۳۱ (ز) مستقبل (آینده)
- ۲۳۱ ۶-۱۷-۸- فعل اسنادی
- ۲۳۲ (أ) اسنادی مثبت
- ۲۳۲ (ب) اسنادی منفی
- ۲۳۲ ۶-۱۷-۹- فعل امری
- ۲۳۲ ۶-۱۷-۱۰- فعل نهی
- ۲۳۲ ۶-۱۷-۱۱- ردیف جمله ای
- ۲۳۳ (ب) ردیف؛ جمله پرسشی
- ۲۳۳ (ج) ردیف؛ جمله امری
- ۲۳۳ (د) ردیف؛ جمله عاطفی
- ۲۳۳ ۶-۱۷-۱۲- ردیف؛ قیدی
- ۲۳۴ ۶-۱۷-۱۳- ردیف؛ صفتی
- ۲۳۴ ۶-۱۷-۱۴- ردیف؛ صفت تعجیبی
- ۲۳۴ ۶-۱۷-۱۵- ردیف؛ صفت مفعولی

۲۳۴ ۱۷-۱۶- ردیف؛ مصدری
۲۳۵ ۱۷-۱۷- ردیف؛ متممی
۲۳۵ ۱۷-۱۸- ردیف؛ جمله ای و طولانی
۲۳۷ پی نوشت های فصل ششم
۲۴۰ فصل هفتم - موسیقی درونی
۲۴۱ ۱-۷- در باب بدیع
۲۴۱ ۲-۷- سجع
۲۴۵ ۳-۷- ترصیع
۲۴۷ ۴-۷- موازنه یا مماثله
۲۵۰ ۵-۷- مزدوج
۲۵۳ ۶-۷- روش تجنیس
۲۵۳ ۷-۷- جناس و تعریف آن
۲۵۴ ۸-۷- گونه های جناس در دیوان با با افضل کاشانی
۲۵۴ ۱-۸-۷- جناس تام
۲۵۶ ۲-۸-۷- جناس ناقص (مُحَرَف)
۲۵۶ ۳-۸-۷- جناس ناقص اختلافی
۲۵۷ ۴-۸-۷- جناس متّوج
۲۵۸ ۵-۸-۷- جناس زاید
۲۵۹ ۶-۸-۷- جناس مرکب یا مرقّو
۲۶۰ ۷-۸-۷- جناس خط
۲۶۱ ۸-۸-۷- جناس لفظ
۲۶۲ ۹-۸-۷- جناس مضارع
۲۶۲ ۱۰-۸-۷- جناس لاحق
۲۶۳ ۱۱-۸-۷- جناس اشتقاق

- ۲۶۴ ۱۲-۸-۷- جناس شبه اشتقاق
- ۲۶۵ ۱۳-۸-۷- جناس قلب
- ۲۶۶ ۱۳-۸-۷- جناس مشوّش
- ۲۶۶ ۹-۵- طرد و عکس
- ۲۶۸ ۱۰-۵- روش های تکرار
- ۲۶۹ ۱-۱۰-۵- تکرار واک یا واج آرایه
- ۲۶۹ الف) بسامد مصوّت کوتاه
- ۲۷۰ ب) بسامد مصوّت بلند
- ۲۷۰ ج) بسامد صامت «هم آوایی»
- ۲۷۰ ۲-۱۰-۵- تکرار هجا
- ۲۷۱ ۳-۱۰-۵- تکرار واژه
- ۲۷۱ أ) رد العجز علی الصدر
- ۲۷۳ ب) ردالعجز الی الابتدا
- ۲۷۳ ج) رد الصدر علی العجز
- ۲۷۳ د) رد الصدر علی الابتدا
- ۲۷۴ ۱۱-۵- تشابه الاطراف
- ۲۷۴ ۱۲-۵- ردّالقافیه
- ۲۷۸ پی نوشت های فصل هفتم
- ۲۸۱ فصل هشتم - موسیقی معنایی
- ۲۸۲ صنایع بدیعی معنوی
- ۲۸۲ أ) تناسب جانداران
- ۲۸۳ ب) تناسب البسه
- ۲۸۳ ج) تناسب اعضای بدن
- ۲۸۴ د) تناسب عناصر اربعه

- ۲۸۵ (أ) تضادّ اسمی
- ۲۸۷ تضادّ سلبی (=طباق سلبی)
- ۲۸۸ تضاد لفظی
- ۲۸۸ تضاد معنوی
- ۳۰۲ **مقابله**
- ۳۰۲ پارادوکس (یا تناقض نمایی)
- ۳۰۳ حسّامیزی
- ۳۰۴ جمع
- ۳۰۴ تقسیم
- ۳۰۵ جمع و تقسیم
- ۳۰۶ لفّ و نشر
- ۳۰۷ الف) لفّ و نشر مرتّب
- ۳۰۷ ب) لفّ و نشر نامرتّب (مشوّش)
- ۳۰۸ حشو ملیح
- ۳۰۹ حشو ملیح
- ۳۱۰ کلام جامع
- ۳۱۲ اغراق، مبالغه، غلوّ
- ۳۱۴ تعمیّه یا معمّا
- ۳۱۵ تنسیق الصفات
- ۲۱۶ سیاقه الاعداد
- ۳۱۷ ایهام
- ۳۰۵ ایهام تناسب
- ۳۲۰ ایهام تضاد
- ۳۰۸ ایهام (یا دوگانه خوانی)